

Milan Grgić
(1938. - 1997.)

Promatrajući dramski opus vrlo plodnog suvremenog hrvatskog dramatičara Milana Grgića (rođenog u Zagrebu 18. veljače 1938.godine) uvidjet ćemo da je jedna od njegovih temeljnih osobitosti izrazita tematska i žanrovska raznorodnost. Iz godine u godinu Grgić je svojim duhovitim i počesto oporim perom na osebujan način ocrtavao prostore našega življenja. Jezično i dijaloški jednostavni i funkcionalni, najčešće na komici situacija i dijaloga građeni, njegovi tekstovi znatiželjno su zadirali u život svojih sugrađana izazivajući komično-obijesne interpretacije njihova življenja. U velikoj većini svojih najboljih televizijskih emisija, kao i dramskih komedija (*Mali raj*, *Džimi odlazi*, *Probudi se Kato*, *Velika trka*, *Njofra* i dr.) najčešće se je javljao kao aktualni promatrač našega vremena, šarmantno aluzivan i ironičan demonstrator malograđanskoga društva ili, pak, postupaka nekog izdvojenog skorojevića.

Osim komedija, u Grgićevu ćemo opusu naići i na tri dramsko-scenska djela - *Hranjenik*, *Mali trg* i *Sv. Roko na brdu* - u kojima, za razliku od svojih komedija, pisac napušta realne prostore našeg svakodnevlja, te koristeći svevremensku i općeljudsku simboliku na osebujan način zadire u povijest i počesto priziva u sjećanje duh srednjovjekovnih crkvenih prikazanja.

Već u prvoj svojoj drami *Hranjenik* Milan Grgić naznačuje neke tematske i motivske preokupacije kojima će biti protkane i njegove naredne drame. Radnja tog teksta je smještena u *logoru smrti za vrijeme rata*,¹ pri čemu autor izričito naglašava da se *ovom dramom nije željelo pokazati neki stvarni događaj u logoru smrti, već samo podsjetiti na jedan ljudski moment koji je **mogao biti uvjetovan** poznatim stravičnim stanjem u barakama takvih logora*. Iz pridodavanja takovu uvodu popisa lica koja ne nose osobna imena, već se kao činilac njihove karakterizacije javljaju profesija (primjerice Profesor, Pjesnik,), tjelesno obilježje (Dugi) ili dramska (simbolički, nažalost, nedovoljno osmišljena) funkcija (Sjena, Apostol, Piro) vidljiva je autorova namjera prevladavanja svakodnevnog i aktualnog, te odmak prema sivevremenom i općeljudskom. U tom pokušaju bijega iz vremena u kojem živi Grgić ovdje, nažalost, nije imao dovoljno spisateljske snage ni sklonosti za oslikavanje jednog duboko tragičnog trenutka, te nam njegov *Hranjenik* ostavlja dojam tek nerazrađene skice koja svojom povremenom, gotovo iskričavom biblijskom simbolikom navještava naredna dva autorova dramska rada. Stoga se možemo složiti s mišljenjem Nikole Batušića koji tvrdi da je “‘Hranjenik’ (...) ostao zasjenjen izvornošću i književno-scenskim potencijalom Lebović-Obrenovićeva ‘Nebesnog odreda’ a sagrađen na gotovo anegdotalnim pretpostavkama nije u našem novijem dramskom stvaralaštvu ostavio dubljih tragova”²

Ratna stvarnost (ovog puta, naravno, ne više jugoslavenska, već hrvatska) inspirira Grgića i u posljednjem njegovu dramskom tekstu objavljenom pod naslovom *Mali trg*. Osim izborom teme ovaj se tekst podudara s *Hranjenikom* i u postupku ocrtavanja likova kao svojevrsnih znakova podređenih kršćanskoj zadanoj shemi dobra i zla. Izostavljajući pri njihovu ocrtavanju gotovo svaku dublju psihološku razradu Milan Grgić tu dobro poznatu biblijsku shemu

¹ Sve analizirane drame citiram iz rukopisa, te stoga ne navodim broj stranice.

² Batušić, Nikola, *Drama i pozornica*, Novi Sad, 1975, str. 195.

ucrtava u žanrovsko obličje srednjovjekovnog mirakla. Napominjući da se u *Mali trg* umetnute i osobine melodramatskog žanra³ Sanja Nikčević navodi slijedeće: "Autor je naznačio ljudsku motivaciju poziva i svećenika i njegove domaćice (neispunjena ljubav), kao i njihovu nesavršenost (svećenik psuje, Luce ima dug jezik), nezamislivu za srednjovjekovne svece. Isto tako tu više nema Boga koji progovara kroz posrednike, nego samo crkva kao njegov simbol, a i don Ante ne brani cijelu Hrvatsku, nego samo svoju crkvu. Simboli su spuštene (svijećnjaci koje Luce zamata stavljaju se u kovčege sa slamom kao prefiguracija Kristovih jaslca). Đavo se ovdje ne naziva pravim imenom nego *lupeži, divljaci ili bradonje*, a tek po jednom *rogati*, odnosno *vrazi*."⁴ Izvjesne transformacije u odnosu na srednjovjekovne scenske oblike u toj su drami vidljive i na formalnom planu. Radnja je, naime, skoncentrirana na samo jednu - posljednju postaju don Antina puta. Organizacija, pak, lika tog glavnog protagoniste usmjerena je na dočaravanje njegove osobe kao odabranika božjeg čije je neshvaćanje vlastite odabranosti rezultatom snažnog utjecaja "ironijskog modusa u kojem likovi znaju manje od publike."⁵

³ Melodramu pri tome autorica uzima kao odrednicu niskomimetskog modusa (Northop Frye, *Anatomija kritike*, Naprijed, Zagreb, 1979, str. 52.).

⁴ Nikčević, Sanja. *Prikazanja danas ili zašto se u Hrvatskoj na kraju dvadesetog stoljeća igra kazališna forma iz srednjeg vijeka* je objavljen u: *Krležini dani u Osijeku*, HNK Osijek, PF Osijek, ZZPHKKG HAZU, 1995, Zagreb - Osijek, str. 66.

⁵ Nikčević, nav. dj., str. 66.

Središnji (i u značenjskom i u kronološkom pogledu) Grgićev dramski tekst je *Mali trgu*. U toj, po sudu većine kritičara, ponajboljoj drami lica su, iako također plošna i zadana crno-bijelom shemom inspiriranom kršćanskom simbolikom, strukturirana na poprilično drugačiji način. Pokušamo li ovo djelo tumačiti s obzirom na njegovu pripadnost žanru mirakula doći ćemo do zanimljivih rezultata. *Mali trg*, naime, posjeduje niz značajki srednjovjekovnog prikazanijskog žanrovskog modela. U njegovu je središtu lik sveca mučenika koji prolazi svoj križni put pokušavajući spasiti čovječanstvo. Pri prikazu njegova životnog puta autor se koristi nizom tipičnih mirakulskih postupaka: elementima čuda, simbolikom smrti (čovjek u crnom), slikanjem protagonista radnje kao plošnih figura strogo podređenih funkciji u tekstu, unošenjem grotesknih likova kljastih, bolesnih, jadnih, gubavaca koji okružuju izdvojen, svetačkom svjetlošću obasjan središnji lik sveca.

Radnja te drame - koja svojom simbolikom ocrtava duhovno obličje pisca bolno osjetljive svijesti koji je znao ocrtavati i svu tragiku našeg življenja - započinje na prostoru zaprljanog i zapuštenog *malog trga*: na svojevrsnoj minimaliziranoj slici svijeta naseljenoj protuhama i skitnicama na kojoj se iskušava vjerska postojanost suvremenog sveca i mučenika (Ivana). Središnje mjesto tako zadanog (ali ne samo ambijentalno, povijesno ili nacionalno, već i vremenski potpuno neodređenog, uopćenog) prostora drame zauzima plato ispred Jurine gostionice. Na njemu su smješteni protagonisti kojima pisac pridaje uloge pokretača zbivanja, ali i gospodara (Viktor, zatim Čangija, Jura i Agnus) koji upravljaju ljudskim sudbinama malog gradića. Oni su u isto vrijeme i svemoćni "mali bogovi" i suci i iskupitelji narodni, oni su idejni tvorci Ivanova križnoga puta.

Izdvajajući se iz okružja ostalih protagonista radnje glavni lik ove drame - Ivan - je po mnogo čemu antipod Najvećeg mučenika - Krista. U početku drame, kao u srednjovjekovnu mirakulu, pridana mu je uloga izabranika Božjeg, iscjelitelja ljudskih patnji i boli. On je subjekt radnje koji se na poticaj Krista, vjere (kao nosilaca ideološke uloge teksta) želi žrtvovati za svoj narod u svrhu njegova iskupljenja i spasenja s Kristom. Biblijskom su predloškom na neki način određeni i ostali sudionici radnje - Ivanovi protivnici: Viktor, Jura i dr. (kao suvremeni antipodi židovskih sudaca), te njegovi pomoćnici: preobraćena žena - Jelena, te kljasti, bolesni i nemoćni.

Početan - tipično mirakulski žanrovski model, Grgić tijekom razvoja svoje dramske radnje bitno mijenja. Cilj njegovog *Malog trga* nije demonstriranje vječne kršćanske dogme putem priče o Kristu, već prikaz suvremena, okrutna svijeta u kojem je pojava sveca dovedena u okružje potpune ravnodušnosti, obezduhovljenosti i potrošačkog mentaliteta. Pridodajući na taj način tradicionalnom modelu suvremene značajke Grgić je umnogome izmijenio značenjsku strukturu svoje drame. Tijekom razvoja radnje u *Malom trgu*, naime, raspored i uloge njegovih likova se mijenjaju: ulogu subjekta radnje preuzimaju Ivanovi protivnici, članovi "ureda" na čijem je čelu Viktor - inkarnacija zla, pravi suvremeni Satana. Oni, vođeni potrošačkim i lopovskim mentalitetom, izazivaju Ivanovu postupnu tjelesnu propast, iniciraju (pod parolom društvena prosperiteta) njegov križni put - ne, naravno, u svrhu duhovnog iskupljenja, već prosto radi postizanja materijalnog profita. Usmjerujući na taj način Ivanovu "Božju obdarenost", dajući mu potpuno novu, ironijski preosmišljenu funkciju, oni potpuno izmjenjuju ideološko značenje drame.

Ivanov je put tijekom razvoja drame, pri tome, omeđen dvama polovima: na desnoj strani nalazi se prostor Cvjetne ulice. U srednjovjekovnim mirakulima desna strana nosilac je infernalnih obilježja. Kod Grgića njeno je značenje donekle transformirano. Cvjetna ulica, doduše, nosi sve atribucije paklenskoga prostora, ona je "kaljuža" puna "otrova i zla", ali je zanimljivo da se upravo u njenoj sjeni, skriveno od očiju gledalaca, dešava prvo Ivanovu čudo - Petrovo ozdravljenje, koje će potaknuti sve kasnije događaje u Grgićevoj drami. Ironijskim preosmišljavanjem žanrovskih struktura mirakula Grgić Ivanovom "čudu" pridaje značenje ishodišne točke kojom započinje, ne iskupljenje, već ponovna reinkarnacija zla, njegovo osnaženje, oživotvorenje i konačna pobjeda. Ona, naravno, kulminira Ivanovim ubojstvom - i to ponovno u istom prostoru Cvjetne ulice - tj. prostoru pakla. Lijevi, pak, prostor u Grgićevu theatrumu nema jasnih rajskih konotacija. On je tek blijedo mjesto na koje se trpaju svi siromašni bogalji, nakazni protagonisti koji bezuspješno čekaju ozdravljenje, ne gubeći pri tome iskrenu vjeru u istinitost Ivanova božjeg poslanja. U sredini prostora, dodajmo, nalazi se presušena i pokvarena česma - mjesto koje će tijekom razvoja dramske radnje poprimiti simboličke konotacije. Poznato nam je da je voda nosilac simbolike pranja i čišćenja, te da se u kršćanskoj ikonografiji najčešće koristi kao sakrament krštenja. Upravo putem toga simbola Grgić ironično preosmišljava mitsku strukturu svoga prikazanja. Čista voda nije, naime, u Grgićevu svijetu označitelj nevinosti, ispiranja grješnosti, već ulaska u novi monstruozan svijet u kojem je Ivanova muka i nevolja tek potvrda ništavilosti apurdna i pokvarenosti svijeta.

Ivanovom spoznajom vlastite bespomoćnosti, njegovim ubojstvom, te konačnom potvrdom paklenskoga finala drame putem simbola vode Grgić je u svome *Malome trgu* jasno sučelio istovremeno djelovanje mita i njegove parodije, utopije i destrukcije utopije. U svijetu dvadesetog stoljeća njegov je svetac otkrio bolnu istinu da se u njemu novac i interes otkrivaju kao jedine "moralne" paradigme. Srazom Ivanove opraštajuće ljubavi s beskrupuloznošću današnjeg svijeta Milan Grgić je postigao učinkovitost groteske. Parodirajući žanrovske osobitosti moraliteta izokrenuo je temeljne vrijednosti njenih struktura-sudbina, njen moral. Ivanova smrt je pri tom bila potvrda tek jednog potpuno besmislenog pokušaja podavanja novog smisla življenju koja, spoznavši svoju uzaludnost, i sama ponire u svome bijesu u isti kolopet paklenskoga kola.

Iako Grgićevom *Malom trgu* možemo zamjeriti određenu književnu nedoradenost (posebno pri oblikovanju pojedinih protagonista, kao što je npr. Jelena i sl.), možemo na kraju zaključiti da taj dramski tekst, zahvaljujući upravo snažnom prisustvu moralitetnih žanrovskih osobitosti, posjeduje općeljudske i sjevremene attribute, te nam daje izvanrednu građu za duhovnu autobiografiju svoga autora. Parafrazom mnogih njegovih scena, u kojima ravnopravno supostoje najuzvišenije i najprizemnije razine izraza, doći ćemo, naime, do iskona Grgićevih filozofsko-idejnih preokupacija. Osim toga, svojim općeljudskim, realnim, sjevremenim i opominjućim ta drama u potpunosti oslikava pisca koji je znao fiksirati i ono banalno, svakodnevno, ali i univerzalno, groteskno i zastrašujuće. Željeli bismo stoga da nas ovo kratko prisjećanje na nju još jednom podsjeti na njena tvorca koji nam, nažalost, zbog svoje prerane smrti u veljači 1997. godine, nije mogao podariti još mnogo drugih, vrijednih književnih djela.

Integralni tekst je objavljen pod naslovom **Grgićev Mali trg**, Krležini dani u Osijeku - 1995, II. knjiga, HNK Osijek / Pedagoški fakultet Osijek / ZZPHKKIG HAZU, 1997, Osijek - Zagreb, str. 47 - 54.